

Галина Лопушняк

д.е.н., проф., завідувач кафедри соціоекономіки та управління персоналом
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, м. Київ

Оксана Поплавська

к.е.н., доц., доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, м. Київ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Однією з базових функцій державного управління у сфері фінансів є складання державного бюджету. Ключовим у розрахунках прогнозованих надходжень та витрат бюджету є розуміння тих нормативів, які закладаються для планування, зокрема, оплати праці в бюджетній сфері, а також соціальних виплат. В цьому контексті, фінансове обґрунтування соціальних стандартів у сфері доходів – важливий крок для збалансування бюджету та установа соціальної справедливості. Зважаючи на те, що Україна перебуває фактично у стані війни, то пошук рішень щодо фінансового забезпечення соціальних стандартів у сфері доходів населення є вкрай складним, адже обмеженість ресурсів при зростаючих потребах соціального характеру лише загострюють проблему виконання соціальних зобов'язань, які проголосила держава.

Зауважимо, що проблематика фінансового забезпечення державних соціальних стандартів досліджується вже тривалий час багатьма науковцями, зокрема, В. Андрійв, В. Тімашов [1], Т. Заяць, О. Дяконенко [2], Г. Лопушняк [3], І. Смирнова [4], О. Тищенко [5] та інші. Вчені однак не у висновку щодо вагомості регулювання соціальних стандартів, особливо у сфері доходів населення, проте відмічають невідповідність їх розміру потребам та запитам суспільства.

Отже, метою дослідження є аналіз фінансового забезпечення державних соціальних стандартів, вивчення наслідків збереження та впливу реалізації поточного підходу до їх обґрунтування на досягнення цілей сталого розвитку.

В інституційному розумінні державні соціальні стандарти являють собою визначені в законах або інших нормативно-правових документах соціальні норми і нормативи, що застосовуються для обчислень соціальних виплат та проведення інших соціальних розрахунків. Проте їх економічна сутність – це вплив на динаміку споживання товарів широкого вжитку, стимулювання розвитку підприємств, установ та організацій соціальної сфери. Соціальну сутність цих стандартів важко переоцінити, адже вони віддзеркалюють спроможність держави виконувати соціальну функцію. Тож соціальні стандарти «зачіпають» як сферу соціального захисту (наприклад, стандарти впливають на рівень доходів пенсіонерів, матеріальний добробут сімей, що потребують соціальної допомоги, тощо), так і соціально-трудова (регулюючи рівень оплати праці в бюджетній сфері, в державних установах, ін.). Тобто метою встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є:

– у площині реалізації зобов'язання держави як гаранта – забезпечення прав громадян на гідний рівень життя, що відповідає не лише конституційним нормам, але цілям сталого розвитку;

– у площині регулювання фінансово-економічної сфери – це формування бюджетів різних рівнів, визначення розмірів видатків, коштів на покриття цих видатків, зокрема щодо виконання обов'язкових виплат, розвиток соціальної інфраструктури;

– у площині досягнення сталого розвитку суспільства – це обґрунтування справедливого розподілу видатків на різні соціальні потреби, врахування актуальних інтересів та запитів населення та суспільства (щоб подолати сучасні виклики).

Відповідно до принципів оцінювання ефективності проєктів, досягнення зазначених цілей можна вважати ефективною регуляторною і фінансовою політикою уряду. А соціальний ефект від реалізації дій уряду по фінансовому забезпеченню державних соціальних стандартів пропонується визначати як збереження базового рівня соціальної безпеки [6].

Порівнюючи фактичний розмір прожиткового мінімуму, який оприлюднює Міністерство соціальної політики, з розміром встановленим у державному бюджеті, очевидним стає факт суттєвого заниження оцінки вартості життя під час визначення соціальних виплат (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняння (співвідношення) фактичного розміру прожиткового мінімуму
зі затвердженим його рівнем чинним законодавством України**

Співвідношення показників	2021 рік			2022 рік			2023 рік			2024 рік
	січ.	лип.	груд.	січ.	лип.	груд.	січ.	лип.	груд.	верес.
на одну особу	1,88	1,89	1,87	1,95	2,15	2,21	2,24	2,47	2,47	2,40
на одну особу (з урахуванням суми обов'язкових платежів)	2,15	2,17	2,14	2,23	2,46	2,52	2,56	2,83	2,83	2,75
для дітей віком до 6 років	2,00	1,99	1,96	2,03	2,21	2,30	2,33	2,56	2,57	2,47
для дітей віком від 6 до 18 років	1,96	1,95	1,95	2,03	2,22	2,32	2,35	2,56	2,59	2,49
для працездатних осіб	1,88	1,91	1,88	1,96	2,17	2,21	2,24	2,49	2,48	2,41
для працездатних осіб (з урахуванням суми обов'язкових платежів)	2,34	2,37	2,33	2,43	2,69	2,75	2,94	3,09	3,08	3,00
для осіб, які втратили працездатність	1,98	1,98	1,96	2,05	2,25	2,30	2,34	2,60	2,60	2,53

Джерело: побудовано за даними [7; 8]

Як бачимо з таблиці 1, практично по кожній категорії населення за якою визначають рівень прожиткового мінімуму фактичний рівень перевищує нормативний більше як у двічі. При цьому спостерігається тенденція до збільшення розриву між цими показниками. Наприклад, порівнюючи з початком 2021 року, для осіб, які втратили працездатність розрив у вересні 2024 року зріс у 1,28 раз, для дітей віком від 6 до 18 років – у 1,27 раз, а для

працевдатної особи – у 1,266 раз. Аналізуючи дані про виконання державного бюджету України за ці роки, спостерігаємо нарощування дефіциту державного бюджету та зниження частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (рис. 1).

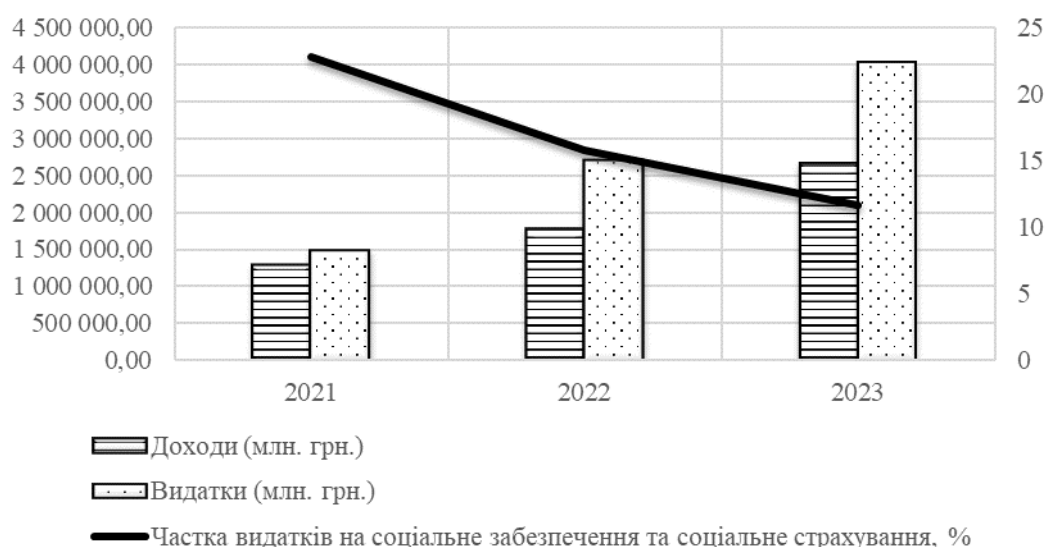

Рис. 1. Динаміка доходів та видатків державного бюджету України й частки витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення

Джерело: побудовано за даними [9]

Така ситуація свідчить про те, що відбувається поступове знецінення людського капіталу. Підтвердженням даної гіпотези є результати аналізу оплати праці в бюджетній сфері. Так, в основу оплати праці працівників бюджетної сфери закладено прожитковий мінімум, який затверджується під час прийняття Державного бюджету. Відповідно до постанови КМУ «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери», посадові оклади (тарифні ставки) з 1 січня 2021 р. розраховуються виходячи з розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду – 2670 грн, з 1 грудня 2021 р. – 2893 грн, а посадові оклади (тарифні ставки) з 1 січня 2024 р. розраховуються виходячи з розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду – 3195 грн. Перерахувавши усі тарифні ставки за розрядами, отримаємо ситуацію, коли працівникам 1-14 розрядів, що виконали місячну норму праці, нараховуватимуть заробітну плату менше за мінімальний розмір (з січня 2024 року вона становить 8000 грн). Тож кожна організація вимушена доплачувати таким працівникам (що відповідає нормам Закону «Про оплату праці», Кодексу законів про працю в Україні) до рівня мінімальної заробітної плати. Така ситуація призводить до катастрофічних наслідків. Адже, наприклад, лікарі усіх спеціальностей потрапляють у «пастку знецінення», адже їхні посадові розряди є у діапазоні 9-13, тобто менше мінімальної заробітної плати, а тому їхня оплата праці прирівняна до заробітної плати некваліфікованих працівників. Водночас, порівнюючи посадові оклади зі значенням фактичного прожиткового

мінімуму (з урахуванням обов'язкових платежів), побачимо, що низька оплата праці домінує серед більшості працівників бюджетної сфери (рис. 2).

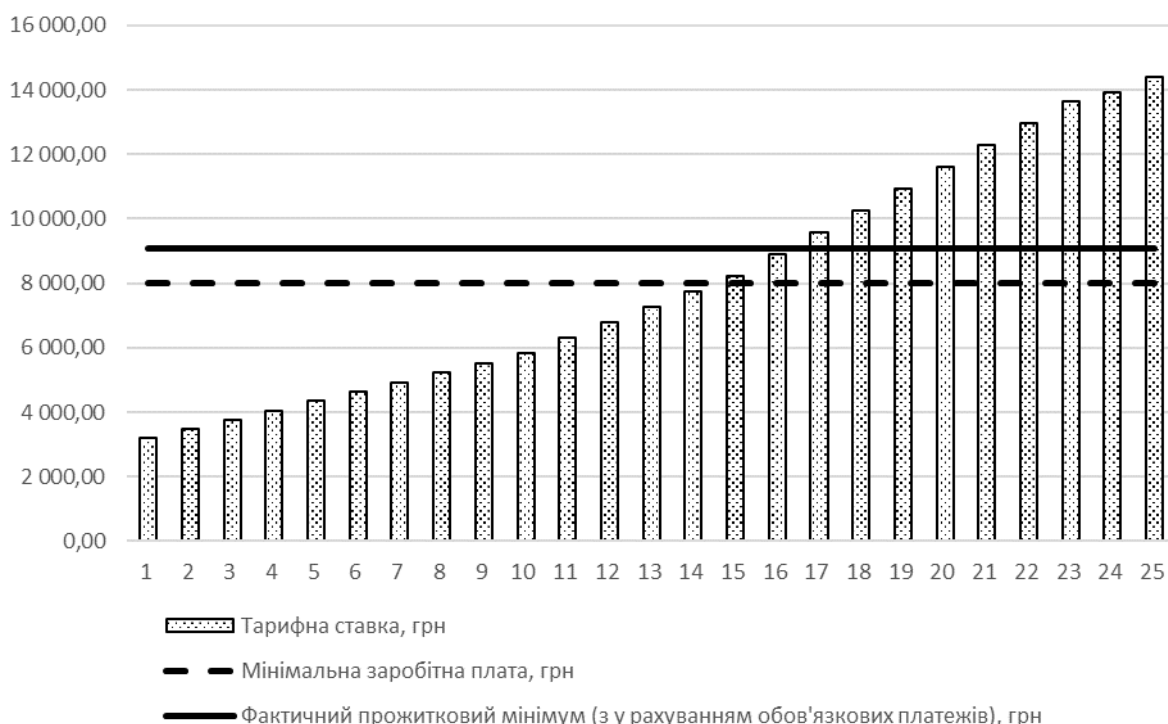

Рис. 2. Посадові оклади відповідно до тарифної сітки у порівняння з фактичним прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою у 2024 році

Джерело: побудовано за даними [7; 8]

Тобто з одного боку – уряд, стримує зростання заробітних плат в бюджетній сфері через регулювання прожиткового мінімуму й таким чином трохи зменшує темпи зростання дефіциту бюджету. Але, з іншого боку – потреба доплачувати до рівня мінімальної заробітної плати нівелює фінансово-економічний ефекти від таких дій, проте погіршує соціальну безпеку. Зокрема, «зрівнялівка» заробітних плат професіоналів та некваліфікованих працівників призводить до демотивації, втрати результативності праці та персоналу (плинність). За такого підходу потенціал заробітної плати – є вкрай низьким і породжує ризики зниження якості людського капіталу в майбутньому. Як важливий драйвер забезпечення соціальної безпеки країни цей показник визначає можливості розвитку людських ресурсів, тому напряду впливає на досягнення цілей сталого розвитку.

Отже, фінансове забезпечення державних соціальних стандартів задля досягнення цілей сталого розвитку має обґрунтовуватися не лише виходячи з фінансових можливостей забезпечити виконання зобов'язань, але й урахувати соціальні та економічні наслідки таких рішень. Зважаючи на таке, доречним буде переглянути підходи до оплати праці працівників бюджетної сфери, здійснивши перегляд та побудову актуальної організаційної структури та переоцінивши складність робіт за різними посадами. Крім того, важливо

забезпечити досягнення гідної оплати праці, що потребує підвищення державних соціальних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Андріїв В. В., Тімашов В. О. Державні соціальні стандарти та нормативи в системі соціального захисту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.51>
2. Заяць Т. А., Дяконенко О. І. Соціальні стандарти в сфері оплати праці України: диференційованість структури та особливості реалізації. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2018. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/289ab5d8-9c41-49af-869b-34bad86e7b0d/content>
3. Лопушняк Г. С. Державні соціальні стандарти, гарантії та нормативи: сутнісно-проблемні аспекти. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197230951.pdf>
4. Смирнова І., Сімакова О., Карлаш Ю. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. №34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-15>
5. Тищенко О. В. Соціальні стандарти в Україні: проблеми євроінтеграції. *Соціальне право*. 2017. № 1. URL: <http://surl.li/akxgnt>
6. Поплавська О. М. Концептуальні засади соціальної безпеки як основи сталого розвитку соціально-економічних систем. *Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем* : колективна монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. В. В. Храпкіної, к.е.н., доц. К. В. Пічик. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. С. 299-312.
7. Прожитковий мінімум в Україні. Сайт МІНФІН. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
8. Соціальні стандарти. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>
9. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2024&budgetType=NATIONAL>